

даною категорією осіб. Водночас важливо стимулювати збереження низької схильності до фізичної та вербальної агресії у процесі вікового розвитку особистості.

Список бібліографічних посилань

1. Бэрн Р., Ричардсон Д. Агрессия. СПб. : Питер, 2001. 352 с.
2. Григор'єва О. В. Кримінальна агресія: агресія та агресивність. *Юридична наука*. 2014. № 8. С. 123–130.
3. Магомедова Р. М. О причинах проявления агрессивного поведения студентов современного ВУЗа. *Казахский педагогический журнал*. 2012. № 2 (92). С. 131–137.
4. Михайлова О. Б., Софи С. М., Шептура А. В. Агрессивность личности: основные подходы и перспективы в изучении. *Мир Науки*. 2017. Т. 5, № 6. URL: <https://mir-nauki.com/PDF/72PSMN617.pdf> (дата звернення: 12.02.2020).
5. Мишучкова М. Ю. Факторы обуславливающие проявление агрессии подростками. *Вестник Тверского государственного университета. Серия «Педагогика и психология»*. 2011. Вып. 2. С. 70–75. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/74269329.pdf> (дата звернення: 12.02.2020).
6. Хван А. А., Зайцев Ю. А., Кузнецова Ю. А. Стандартизированный опросник измерения агрессивных и враждебных реакций А. Басса и А. Дарки : метод. рек. Кемерово : КРИПКиПРО, 2006. 66 с.

Отримано 18.02.2020

УДК 159.9.3

Світлана Вячеславівна ХАРЧЕНКО,

професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук, доцент;

<https://orcid.org/0000-0002-5149-7892>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КУРСАНТІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Наведені узагальнені дані щодо особливостей пізнавальної діяльності, поведінки та властивостей особистості курсантів ХНУВС з різним рівнем соціального інтелекту.

Психологічні особливості осіб з високим та низьким рівнем соціального інтелекту проявляються в когнітивній діяльності, властивостях особистості, спілкуванні. Комплексне розуміння особливостей осіб з різним рівнем соціального інтелекту представлено в публікаціях К. Албрехта, Т. Бьюзена. В роботах С. В. Карсканової, А. О. Куракіної, Л. О. Ляховець, Є. Є. Міліці, М. Л. Тарасенко, Н. А. Філіної вивчалися окремі особливості студентів з різним рівнем соціального інтелекту [1].

В комплексному емпіричному дослідженні, яке проводилося в період з 2002 по 2018 рік, було вивчено особливості пізнавальної діяльності, властивостей особистості та поведінки здобувачів вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання з різним рівнем соціального інтелекту. В дослідженні приймали участь здобувачі вищої освіти різних курсів та факультетів Харківського національного університету внутрішніх справ, які навчалися за спеціальностями «Правоохоронна діяльність», «Психологія» та «Правознавство», загальною кількістю 460 осіб.

Рівень розвитку здібностей соціального інтелекту здобувачів вищої освіти визначався за допомогою методики дослідження соціального інтелекту Дж. Гілфорда та М. Саліван. Для діагностики особливостей когнітивної діяльності використовувалися: тест інтелекту Д. Векслера, методика «Приховані фігури» (модифікована методика Л. Терстоуна), тест Г. Гарднера, методика визначення емоційного інтелекту Н. Холла, методика діагностики вербальної креативності С. Медніка (адаптований О.М. Вороніним) та невербальний субтест методики діагностики креативності Е. Торренса «Фігурна форма»; властивості особистості вивчалися за допомогою: «Індекс життєвого стилю» Р. Плутчика, Р. Келлермана та Х. Конте (в адаптації Л. Й. Вассермана та колег), опитувальник «Особистість, яка самоактуалізується» Е. Шострома (в адаптації Л. Я. Гозлина, Ю. Е. Альошиної, М. В. Загікої та М. В. Кроз), опитувальник «Багатовимірна шкала перфекціонізму» П. Гевіттата Г. Флетта (в адаптації Н. Гаранян); особливості поведінки були досліджені за допомогою методики «Особистісна агресивність та конфліктність» П. О. Ковальова та Є. П. Гльїна, методики діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі (в адаптації Л. М. Собчій), методики визначення деструктивних установок в спілкуванні В. В. Бойко, методики визначення комунікативна установка за Е. Берном, соціометричного тесту, фрустраційного тесту С. Розенцвейга (у модифікації Н. В. Тарабріної), методики діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда, опитувальника SACS С. Хофбола; при обробці результатів використовувався r_s – критерій кореляції Спірмена.

Отримані емпіричні дані дозволили стверджувати наступне. Здобувачі вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання з більш високим рівнем соціального інтелекту в когнітивній сфері мають наступні особливості:

- переважають когнітивні стилі аналітичність та полenezалежність;
- розвинуті довгострокова пам'ять, мовлення, понятійне мислення, арифметичні здібності, здатність до синтезу цілого з частин за зразком, здатність класифікувати, упорядковувати, абстрагувати, порівнювати, аналізувати зв'язки, висока швидкість засвоєння зорово-моторних навичок, здібність засвоювати нові навички, перенавчатися;

- розвинутий емоційний інтелект, перш за все, висока емоційна обізнаність, розвинута здатність керувати емоціями та розпізнавати їх;
- вище середнього креативність в вербальній та невербальній сферах.

Здобувачі вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання з нижчим рівнем соціального інтелекту в когнітивній сфері мають наступні особливості:

- переважають когнітивні стилі синтетичність та полезалежність;
- малий обсяг загальних знань, короткочасної пам'яті та уваги, знижений рівень здатності класифікувати, упорядковувати, абстрагувати, порівнювати, аналізувати зв'язки;
- розвиток емоційного інтелекту знижений, невисока емоційна обізнаність, недостатньо розвинута здатність керувати емоціями та розпізнавати їх;
- нижче середнього креативність в вербальній та невербальній сферах.

Здобувачі вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання з більш високим рівнем соціального інтелекту мають наступні властивості особистості:

- адекватна самооцінка;
- прагнення набувати знання про навколишній світ, розвинена творча спрямованість, правильна орієнтованість в часі, гнучкість, розумність в застосуванні стандартних принципів, здатністю приймати себе всупереч своїй слабкості;
- спрямованість діяльності на значущі особисті цілі, прагнення самореалізації, самостійності, ініціативності, лідерства, досягнення високих результатів;
- провідні механізми психологічного захисту – заперечення та компенсація;
- свобода смаків та світогляду.

Здобувачі вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання з нижчим рівнем соціального інтелекту мають наступні особливості особистості:

- провідні механізми психологічного захисту – проекція та реактивне утворення;
- ослаблення контролю над потягами, пригніченість настрою, повільність, слабкість вольових зусиль, песимістичне ставлення до майбутнього;
- підвищений рівень перфекціонізму, який орієнтований на себе.

Здобувачі вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання з більш високим рівнем соціального інтелекту мають наступні властивості поведінки:

- розвинута здатність виражати свої почуття, в тому числі в за-
здалегідь не продуманих діях, швидко реагувати на ситуацію, що зміню-
ється, усвідомлене програмування своїх дій;
- повага до особистої власності;
- перевага інтелекту над почуттям, емоційна врівноваженість, ро-
зважливість, емоційний комфорт, переживання позитивних емоцій;
- розрахунок дій та їх контроль, тверезість в оцінках, неконформність;
- раціональний характер реагування конфлікті, найчастіша пове-
дінка конфлікті – пристосування та, меншою мірою, співробітництво;
- перешкодно – домінантний тип реагування на фрустрацію;
- незалежність в виборі знайомих та друзів від схвалення близьких;
- досить адекватне сприйняття шлюбних стосунків та розумні
вимоги щодо партнера.

Здобувачі вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання з ни-
жчим рівнем соціального інтелекту мають наступні властивості поведінки:

- найчастіша поведінка конфлікті – уникання;
- екстрапунітивні реакції в ситуації фрустрації;
- в стресовій ситуації найчастіше реагують непрямими або асоці-
альними діями;
- вразливі, мають негативний досвід спілкування;
- можуть проявляти негативну агресивність, мстивість;
- виражені деструктивні установки в спілкуванні - відкрита або
завуальована жорстокість, обґрунтований негативізм;
- в спілкуванні можуть проявляти скромність, сором'язливість,
готовність допомагати оточуючим, брати на себе чужі обов'язки; мають
потребу в допомозі й довірі з боку навколишніх, у їх визнанні, прагнуть
тісної співпраці з референтною групою, дружніх відносинам з оточую-
чими, розвинене почуття відповідальності;
- може бути ізольований статус в групі.

Отже, особливості курсантів з високим та низьким рівнем соціаль-
ного інтелекту були з'ясовані в переважаючих когнітивних стилях, рівні
інтелекту та розвитку окремих інтелектуальних здібностей, поведінці в
ситуації фрустрації або конфлікту тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Kharchenko S. Psychological features of persons with different levels of
social intelligence. *American Journal of Fundamental, Applied and Experimental
Research*. 2018. No. 1 (8). Pp. 35–40.

Отримано 18.02.2020

